

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Јове Илића 165, 11 000 Београд
Наставно-научно веће

Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 25.06.2020. формирало је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације Јасмине М. Арсенијевић под називом *Трансмедијска писменост у функцији унапређења високог образовања у Републици Србији*, израђене под менторством доц. др Ане Милојевић, доценткиње Факултета политичких наука, Универзитета у Београду. Комисија у саставу проф. др Сњежана Миливојевић, редовна професорка Факултета политичких наука, Универзитета у Београду, проф. др Синиша Атлагић, ванредни професор Факултета политичких наука, Универзитета у Београду и проф. др Мирјана Николић, редовни професор Факултета драмских уметности, Универзитета уметности у Београду, након читања дисертације подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I

Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

1. Основни подаци о кандидаткињи: биографија.

Јасмина Арсенијевић, рођена 1980. године у Београду. Основну и средњу техничку машинску школу завршила је у Земуну. Вишу техничку машинску школу завршила је 2002. године у Земуну. Дипломирала је 2004. године са просечном оценом 9,08 на Факултету за менаџмент, Универзитета Привредна Академија у Новом Саду, одбраном теме „Трансформација средњошколског образовања у Србији као земљи у транзицији“ под менторством проф. др Душана Ристића. Магистрирала је на истом факултету у октобру 2006. године са просечном оценом 9,83. Одбранила је магистарски рад “Оцена заступљености концепта управљања знањем у основним школама у Новом Саду” под менторством проф. др Душана Ристића. Докторирала је 2008. године на Факултету за предузетни менаџмент у Новом Саду, Универзитет Браћа Карић, под менторством доц. др Вилмоша Тота, одбраном интердисциплинарног рада под називом „Развој модела управљања знањем у високошколским установама“.

Докторске студије културе и медија уписала је 2017/18. године.

Током похађања последипломских студија примала је стипендију за младе таленте од Републичког Завода за тржиште рада.

Од 2008. године ради на Високој школи за васпитаче у Кикинди. Радно искуство стиче на Факултету за менаџмент, на Факултету за предузетни менаџмент у Новом Саду и Интернационалном Универзитету у Новом Пазару.

Била је, и члан је, програмских и организационих одбора више међународних научних скупова у Србији и иностранству. Ангажована је као рецензент и члан уредништва више домаћих и међународних часописа: „Journal of Management Research“, „Online Journal of Education Research“, „Education Research and Reviews“, „Educational Research“, „British Journal of Education, Society & Behavioural Science“, „Croatian Journal of Education“, „Теме“, „Зборник ВШССОВ у Кикинди“ итд. Била је председник организационог одбора међународне научностручне конференције „Competences of Preschool Teachers in Knowledge Society“ од 2013. до 2016. године.

Велико интересовање за студије медија је развила као истраживач при републичком пројекту *Дигиталне и медијске технологије и друштвено образовне промене* (као сарадник Филозофског факултета у Новом Саду). Учествовала је у многим научним конференцијама. Десетине радова је саопштила на научним скуповима и у научним часописима.

2. Основни подаци о кандидаткињи: изабрана библиографија

- **Arsenijević Jasmina**, Pražić Jovana, Anđevski Milica (2011). Knowledge Sharing Information Systems in Education, *3rd Annual International Conference on Education and New Learning Technologies EDULEARN 2011*, 4th, 5th and 6th July, Barcelona, Spain, pp. 6031-6040. [COBISS.SR-ID V-2332-2011]
- **Arsenijević Jasmina**, Anđevski Milica, Milin Dragana (2012). Key Topics in Debate on Distance Education, In Bulatović, Ljiljana, Bulatović, Goran, *Knowledge, Education, Media*, Faculty of Management: Sremski Karlovci, pp. 30-45.
- Anđevski Milica, **Arsenijević Jasmina**, Maljković Milanka (2012). Tehnology Based Learning Environments. *12th International Conference "Research and Development in Mechanical Industry"*, 13-17. September, Vrnjačka Banja, Serbia, pp. 309-317.
- Anđevski Milica, **Arsenijević Jasmina**, Spajić Blago (2012). Leadership Characteristics of Employees in School Systems in The Republic of Croatia and The Republic of Serbia. *Croatian Journal of Education-Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 14 (4): 881-915. IF 0.125
- Anđevski Milica, **Arsenijević Jasmina** (2012). Leadership Characteristics of Schools' Employees in Serbia. *Industrija – Journal of Economics Institute*, 3 (40): 147-169.

- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2012). Novi mediji kao pravac razvoja kompetencija zaposlenih u predškolskom obrazovanju. *Kultura*, broj 135, str 28-48.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2013). Correlation of Leadership With Professional Characteristics of Principals in Serbian Schools. *The New Educational Review*, 1 (31): 131-141. IF 0.149
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2013). Participatory Usage of the Web 2.0. *Proceedings of the IV International research and practice Conference "Innovative Potential of Educational Space Subjects in The Conditions of Education Modernization"*. 21-22nd November. Southern Federal University, Rostov-on-Don, Russia, pp. 224-226.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2014). Korelacija nove medijske pismenosti i izloženosti medijima – na putu ka medijskoj konvergenciji i diverzifikaciji. *TEME* 38 (3): 1057-1073.
- Andevski Milica, **Arsenijević Jasmina** (2014). Medijska participativna kultura kao pravac upravljanja razvojem obrazovanja, U Milisavljević, Vladimir, *Nauka i globalizacija*, Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu: Pale, str. 693-709.
- Andevski Milica, **Arsenijević Jasmina** (2014). Medijski (ne)pismeni – prilagođavanje i perspektive, U: Valić Nedeljković, Dubravka, Pralica, Dejan, Zbornik radova: *Digitalne medijske tehnologije i društveno obrazovne promene*. Filozofski fakultet: Novi Sad, str. 204-219.
- **Arsenijević Jasmina** (2015). Kolektivna inteligencija kao društveni potencijal. *Kultura* 146, 203-220.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2015). Građanski aktivizam i nova medijska pismenost. *Sociološki pregled*, 1 (49): 71-93.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2015). Media Convergence and Diversification - The Meeting of Old and New Media. *Procedia Technology* 19: 1149–1155, doi:10.1016/j.protcy.2015.02.164.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2016). Educational Community: Among the Real and Virtual Civic Initiative. *Research in Pedagogy* 1 (6): 1-12.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2016). Kreativna participacija i konzumiranje digitalnih medija, U Pralica, Dejan, Šinković, Norbert, *Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene* 6, Filozofski fakultet: Novi Sad, str. 28-37.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2017). Perception of Media Literacy in The Education and Academic Community of Serbia. U Pralica, Dejan, Šinković, Norbert, *Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene* 7, Filozofski fakultet: Novi Sad, pp. 9-19.
- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica, Jockov Maja (2017). Role of Communication in Classroom Management. *Anthropologist*, 28 (1-2), pp. 69-78. IF: 0.195 doi: 10.1080/09720073.2017.1316613
- Andevski Milica, **Arsenijević Jasmina**, Banić B. (2018). Risk Competences in Web 2.0 Space. *Proceedings of EDULEARN18 Conference 2nd-4th July 2018, Palma, Mallorca, Spain*, pp. 1470-1479.

- **Arsenijević Jasmina**, Andevski Milica (2018). Participation of Young People in Digital Marketing in Serbia. *Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene* 8, 14-15. September 2018, Novi Sad.

3. Основни подаци о дисертацији

Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду на седници одржаној 10. јула 2018. године дало је сагласност на предлог теме докторске дисертације под називом *Трансмедијска писменост у функцији унапређења високог образовања у Републици Србији*. Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду формирало је Комисију за преглед и оцену дисертације на седници одржаној 25.06.2020. године.

Докторска дисертација Јасмине Арсенијевић је у формалном и садржинском смислу усклађена са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука. Дисертација има укупно 221 страницу, 32 табеле, 13 слика, 1 дијаграм, 4 прилога и 377 библиографске јединице, резиме на српском и енглеском језику, податке о комисији и биографију кандидаткиње. Штампана је на А4 формату, фонт је *Times New Roman* 12, проред 1 ред са маргинама 20 милиметара.

Дисертација је структурисана у десет целина. Након теоријско-методолошког оквира приказана је теоријска грађа рада. Потом следи поглавље у коме се приказује методологија истраживања. Резултати и дискусија обједињени су у деветом поглављу. Након закључка налази се списак коришћене литературе, и то: научни и стручни радови, метаистраживања, монографије, релевантни научни и стручни извештаји и статистички подаци о трансмедијској писмености, партиципативној култури и високом образовању у новим медијским партиципативним токовима. На крају рада су дати и прилози који омогућавају једноставније праћење емпиријског дела рада.

Сходно Правилнику о академској честитости Универзитета у Београду, Факултета политичких наука, рад је прошао проверу оригиналности у програму iThenticate о чему је менторка поднела одговарајући Извештај.

II

Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације *Трансмедијска писменост у функцији унапређења високог образовања у Републици Србији* чини трансмедијска писменост актера истраживачко-наставног процеса у високом образовању Србије. Полазећи од чињенице да је прилагођавање тренду примене нових медија и технологија неизбежан процес осавремењивања и развоја високог образовања, предмет дисертације је усмерен ка мерењу капацитета високог образовања Србије за развој путем увођења нових медија и технологија у образовни процес, односно идентификовање његове спремности за неопходну модернизацију. Предмет ове дисертације у општем је смислу фокусиран на ефекте нових медија у друштвеним структурама, конкретније у високом образовању, као и на моделе прилагођавања ових структура датим ефектима; па се на тај начин практично односи на шири појам развојне политике образовања.

Наиме, високо образовање данас функционише у динамичним технолошким, друштвеним и економским условима који му постављају све комплексније захтеве. Све већа изложеност медијима и нове интерактивне, партиципативне форме комуницирања, доприносе да се код нових генерација јавља другачија култура учења и образовања. Поред тога, дигитални медији продиру у високо образовање, олакшавајући (сарадничко) стицање и примену вештина и знања као и продукцију нових садржаја. Како би се, међутим, значајне могућности нових медија реализовале у пуној мери и у складу са циљевима високог образовања, потребно је да основни актери који учествују у образовном процесу буду компетентни за њихову примену. Неопходно је да развију нову форму медијске писмености, потребну у дигиталном окружењу и савременим медијским партиципативним токовима – која се најчешће именује као трансмедијска писменост (Postareff et al., 2007; Wan, Wang, Haggerty & 2008; Rienties, Brouwer & Lygo-Baker, 2013; Lopes, 2014; Teräs, 2016).

Концепт писмености данас пролази кроз интензивни процес редефинисања и преиспитивања, те медијска писменост добија нову форму. Како граница између традиционалних и нових медија постаје све мање видљива, а дигиталне технологије постају све неопходније за пуну партиципацију у друштву, фокус писмености се шири са медијских способности на техничке, друштвене, истраживачке и етичке аспекте употребе медија, бивајући обједињене у форму трансмедијске писмености (Jenkins et al., 2009; Buckingham, 2007; Hobbs, 2010; Grech, 2014; Carretero, Vuorikari & Punie, 2017). Кандидаткиња у раду укључује и интегрише све ове приступе дефинисању трансмедијске писмености у способност појединца да приступи медијима, анализира и евалуира њихов садржај, али и да се повеже и сарађује са другим корисницима и креира и подели медијски садржај на компетентан начин и у складу са властитим, али и друштвеним циљевима (Grech, 2014: 79; Carretero, Vuorikari & Punie, 2017; Hobbs, 2010).

Теоријски концепт дисертације се у значајној мери базира на становишту да интерактивност медија и двосмерна комуникација у умреженом друштву узрокују промену понашања медијских корисника медија у правцу више партиципације, проактивности и независности (Deuze, 2006; Bruns, 2008; Lessig, 2008; Rheingold, 2008; Jenkins et al., 2009). И док се слобода коришћења садржаја медија шири са једностраног и пасивног примања на активну интерпретацију, дисеминацију и ре-интерпретацију, најважнија промена корисничке праксе се рефлектује у стварању новог садржаја и његовој дистрибуцији. Уместо аморфне, културно и интелектуално инфериорне публике, јавност се структурира у мозаичну, фрагментарну мрежу који коегзистира на медијској сцени заједно са бројним другим субјектима, интересним групама и покретима (Миливојевић, 2009).

Партиципација у медијском смислу се у овој дисертацији посматра холистички, као независно, интерактивно и проактивно учествовање корисника у медијима и посредством медија, које као резултат има увећавање људског знања односно изградњу и јачање друштвених веза. У складу са дискусијама о партиципативној култури, трансмедијска писменост посматра се као предуслов друштвеног и грађанског ангажовања, где је фокус на развоју критичког сагледавања и способности продукције медијских садржаја као полазишта партиципације (Mihailidis, 2019; Jenkins, 2006; Lindgren, 2011; Shaw & Hargittai, 2018). У складу са тим, а бавећи се импликацијама равоја трансмедијске писмености по образовање, трансмедијска писменост се у значајној мери сагледава у контексту партиципативне културе, као „сет базичних друштвених и културних компетенција које млади људи треба да стекну уколико желе да постану пуноправни, активни, креативни и етички учесници у растућој партиципативној култури“ (Jenkins et al., 2009: 4).

У раду се полази од становишта да данашњи контекст деловања високог образовања чини ширење партиципативне културе, коју карактеришу конвергентност, интерактивност и глобално повезивање корисника. Високо образовање у таквој култури, на медијској сцени делује заједно са бројним другим актерима, интересним групама и покретима, тиме добијајући далеко већи потенцијал интеракције са заједницом. Кандидаткиња у раду истиче да начин на који једно друштво или специфична, контекстом одређена друштвена структура - као што је високо образовање - користи медије и технологију ради учествовања у јавном простору интернета, те експлиците описује његове интересе, капацитете и ограничења.

Имајући у виду наведене околности, циљ ове докторске дисертације је анализа улоге трансмедијске писмености у развоју високог образовања. У теоријском делу рада циљ је најпре анализа основних развојних изазова за високо образовање који имплицирају трансмедијско описмењавање, уз елаборирање начина на који су исти условљени трансмедијском писменошћу.

Обзиром на вишедимензионалност и интердисциплинарност предмета и циља ове дисертације, приступљено је његовој анализи на више нивоа. У оквиру **првог нивоа** анализе,

детаљно се осветљава појам трансмедијске писмености и даје кратак развој овог појма од медијске, преко информационе и дигиталне до трансмедијске писмености. У раду се указује на ширење фокуса трансмедијске писмености са медијских и техничких на друштвене, истраживачке и етичке аспекте употребе медија (Jenkins et al., 2009; Buckingham, 2007; Hobbs, 2010; Grech, 2014; Carretero, Vuorikari & Punie, 2017). На основу селективног прегледа литературе сачињен је преглед приступа у дефинисању и концептуализацији овог појма, чиме се долази до модела трансмедијске писмености Хенрија Џенкинса и сарадника, у чијој су операционализацији обухваћени сви савремени елементи писмености, и који представља теоријско упориште истраживања спроведеног у овој дисертацији (Jenkins et al., 2009). Модел укључује следеће трансмедијске компетенције: игра, симулација, перформанс, присвајање, мултитаскинг, дистрибуирано сазнање, колективна интелигенција, просуђивање, трансмедијска навигација, умрежавање, преговарање и визуализација (Jenkins et al., 2009: 4).

У другом нивоу анализе разматра се општи контекст у коме се јавља потреба за трансмедијском писменошћу у високом образовању. Указује се на основне изазове за високо образовање који захтевају трансмедијско описмењавање, почев од нове културе учења и делања дигиталне генерације (Alsaedi, Burnap & Rana, 2016; European Commission, 2018; Prensky, 2001a; Tapscott, 2009; Rosen, 2010; Kelly, McCain & Jukes, 2009) до примене нових медија и технологија у образовном процесу (Miyazoe & Anderson, 2010; McDowell & Stewart, 2017; Klopfer, 2008; Gee, 2003; Vlachopoulos & Makri, 2017; Martín-Gutiérrez et al., 2017; Vergara, Rubio & Lorenzo, 2017; Alexander et al., 2019; Lopes, 2014). Стога се предметом ове дисертације трансмедијска писменост смешта у контекст високог образовања, тачније међу његове основне актере (наставнике, студенте и запослене у вези са образовним процесом).

Трећи ниво анализе предмета истраживања спроводи се из угла партиципације на интернету. Указује се како промене у правцу интерактивности медија и двосмерне комуникације узрокују еволуцију публике и комуникационе праксе у правцу повећане партиципације и проактивности корисника (Миливојевић, 2009; Милојевић, 2015; Rheingold, 2008; Jenkins et al., 2009; Shirky, 2011; Jenkins, Ito & Boyd, 2015; Benkler, 2006; Lessig, 2008) те се анализирају три области манифестације онлајн партиципације: партиципација у решавању стручних проблема (струка), онлајн грађанска партиципација (друштво) и партиципација у култури и уметности (култура). Теоријска анализа партиципације допринела је суочавању утопијских (Benkler, 2006; Rheingold, 2008; Jenkins et al., 2009; Shirky, 2011) и дистопијских (Terranova, 2000; Andrejevic, 2003; Van Dijck, 2013) гледишта на партиципацију. Ово коначно указује на важност трансмедијске писмености корисника за независну и компетентну партиципацију (у светлу Капрентјеовог дефинисања максималне партиципације - Carpentier, 2011), односно улоге свести, знања и вештина појединца за критичко деловање и активно учествовање у дигиталној, медијској култури (Share, 2009; Jenkins, 2006; Lindgren, 2011; Shaw & Hargittai, 2018; Livingstone, 2008; Jenkins et al., 2009; Dahlgren, 2009; Hobbs, 2010; Carretero, Vuorikari & Punie, 2017; Mihailidis, 2019). Наведена разматрања доводе до улоге трансмедијске писмености високог образовања у медијским,

партиципативним токовима и, сходно томе, увећању људског знања и изградњи и јачању друштвених веза, као једном сегменту предмета ове докторске дисертације.

Приказ и анализа резултата истраживања спроведеног у овој докторској дисертацији представља **четврти ниво** анализе. У складу са предметом и циљем дисертације, истраживана је израженост и структура трансмедијске писмености и партиципације на интернету у високом образовању Републике Србије, повезаност ових варијабли и разлика између наставника и студената у односу на исте.

Прво централно истраживачко питање гласи постављено је у складу са наведеним циљем и предметом рада:

1. Каква је израженост и структура трансмедијске писмености студената, професора и служби повезаних са образовним процесом (библиотека, студентска служба и техничка/информатичка подршка) високог образовања у Србији, односно, колики је потенцијал основних носиоца у високом образовању за увођење нових медија и технологија у истраживачко-наставни процес?

На основу првог централног истраживачког питања, произилазе специфична истраживачка питања:

1.1. Који је општи ниво трансмедијске писмености студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању Србије, односно колики је капацитет високог образовања Србије за увођење нових медија и технологија у истраживачко-наставни процес?

1.2. Која је структура трансмедијске писмености студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању Србије, односно колико су изражене трансмедијске компетенције по теоријском моделу Хенрија Џенкина?

1.3. Да ли се и на који начин разликује *израженост* трансмедијске писмености између студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању у Србији?

1.4. Да ли се и на који начин разликује *структура* трансмедијске писмености између студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању у Србији?

Друго централно истраживачко питање гласи:

2. Постоји ли повезаност између трансмедијске писмености припадника високог образовања у Србији и онлајн партиципације, односно, да ли се повећањем трансмедијске писмености повећава и учешће на интернету?

Специфична истраживачка питања у складу са овим су следећа:

2.1. Који је ниво онлајн партиципације студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању Србије?

2.2. Да ли се и на који начин разликује *ниво онлајн партиципације* студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању у Србији?

2.3 Постоји ли корелација између онлајн партиципације и појединачних трансмедијских компетенција?

III

Хипотезе

У докторској дисертацији Јасмине Арсенијевић хипотетички оквир чине једна основна и пет посебних хипотеза, које су формиране у складу са претходно наведеним истраживачким питањима. Израженост трансмедијске писмености међу анкетираним наставницима и студентима у високом школству Србије испитивана је основном хипотезом (X_0).

Основна хипотеза ове докторске дисертације постављена је на следећи начин:

X_0 – Укупни скор трансмедијске писмености на целом узорку је високо изражен, те постоји висок потенцијал високог образовања за увођење нових медија и технологија.

Постојање разлика између група испитаника у односу на њихову трансмедијску писменост тестирана је хипотезом X_1 , а у односу на структуру трансмедијске писмености (израженост појединачних трансмедијских компетенција) хипотезом X_2 .

X_1 – Постоји разлика у изражености трансмедијске писмености између студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању Србије.

X_2 – Постоји разлика у структури трансмедијске писмености, односно у изражености већине појединачних компонента трансмедијске писмености (*Просуђивање, Трансмедијална навигација, Дистрибуирано сазнање, Визуализација, Игра, Присвајање* итд.) између студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом.

Другом варијаблом истраживања испитује се партиципација испитаника на интернету, која је на целокупном изорку тестирана хипотезом X_3 .

X_3 – Ниво партиципације на интернету на целом узорку је високо изражен.

Повезаност прве и друге варијабле истраживања тестира се хипотезом H_4 , која гласи:

H_4 – Постоји корелација између онлајн партиципације и структуре трансмедијске писмености на целокупном узорку.

Разлика група испитаника у односу на ниво њихове партиципације на интернету тестира се хипотезом H_5 .

H_5 – Постоји разлика у изражености онлајн партиципације између студената, наставника и запослених у службама у вези са наставним процесом у високом образовању Србије.

За теоријско упориште се ослањајући на обимну и релевантну научну литературу, кандидаткиња је спровела истраживање у високом образовању Републике Србије. Кандидаткиња се определила за адекватне квантитативне истраживачке методе и развијену методологију истраживања прилагођену и тестирану за истраживање трансмедијске писмености по моделу Хенрија Џенкинса (као теоријског оквира овог рада), коју је у овој дисертацији додатно усавршила. У истраживању је учествовало 1251 испитаника: студенти, наставници и запослени у службама у вези са истраживачко-наставним процесом широм Србије, а 1225 комплетних одговора је обрађено статистичким анализама, чиме су тестиране све хипотезе у овом делу рада.

Најзначајнији закључци изведени након анализе и интерпретације резултата истраживања у овој дисертацији односе се на утврђени ниво трансмедијске писмености основних актера у високом образовању Републике Србије, њиховој онлајн партиципацији и вези између ових варијабли.

Централни налаз ове дисертације рефлектује се у установљеном делимичном нивоу трансмедијске писмености, чиме се делимично потврђује основна хипотеза H_0 . Први закључак који произилази из овог истраживачког налаза указује да постоји простор за унапређивање тренутне ситуације у контексту капацитета за развој високог образовања Србије путем примене нових медија. Наиме, унапређење трансмедијских компетенција у високом образовању Србије неопходно је преваходно у циљу његове адаптације новој култури дигиталне генерације студената и тренда пенетрације нових медија у високо образовање. У општем смислу, унапређење трансмедијских компетенција је неопходно јер резултати сугеришу да се високо образовање Србије делимично прилагођава друштвено-технолошким променама и да код нових генерација студената не развија у потпуности неопходне компетенције за будућност. Уколико се не створе услови за компетентну примену нових медија, не могу се очекивати ни исходи у смислу повећања квалитета, прилагодљивости и ефикасности високог образовања који се јављају као последица примене истих.

Други закључак произилази из резултата којим је утврђена разлика између трансмедијске писмености студената и наставника. Такође су утврђене разлике и у структури трансмедијске писмености, чиме се указује на различитост начина на који студенти и наставници користе нове медије, чиме се хипотеза X_5 потврђује. Код студената доминирају друштвене и техничке компетенције, те способности прераде и продукције садржаја, док је код наставника израженија медијско истраживачка способност просуђивања и критичке анализе истог. Општи закључак је да старосна доб и подела на „дигиталне домороце“ и „дигиталне имигранте“ (Prensky, 2001) код академске популације игра битну улогу у начину коришћења медија, чиме се разумевање ове поделе проширује. Специфични закључачци у вези са овим налазима су следећи: Код студената треба превасходно развијати способност критичког промишљања медијског садржаја, те им је потребна подршка да би постојеће дигиталне компетенције ставили у функцију професионалног развоја (Jenkins et al., 2009; Hakkarainen, 2009; Ito et al., 2010; Sawyer, 2014; Black, Castro & Lin, 2015; Hietajärvia et al., 2019, Scolari, Lugo & Masanet, 2019). Како наставничка пракса у високом образовању еволуира и расте потражња за умећем наставника да дизајнирају образовни процес посредством медијских платформи за учење (Alexander et al., 2019), наставници универзитета би требало да знају које су предности, ефекти и захтеви примене нових медија у образовни процес.

Трећи закључак односи се на резултате о онлајн партиципацији у високом образовању: утврђен је низак ниво онлајн партиципације учесника истраживања. Даље, обе групе учесника умерено ниско партиципирају на интернету, те по овом питању не постоје разлике између студената и наставника. Поред тога, истраживањем је утврђена корелација између онлајн партиципације и трансмедијске писмености, чиме се потврђује хипотеза X_4 . Основни закључак који је изведен је да ови резултати представљају индикатор ниске распрострањености партиципативне културе као начина и филозофије употребе нових медија у високообразовном окружењу у Републици Србији. Полазећи од гледишта онлајн партиципације као независног учествовања корисника у медијима и посредством медија, које као резултат има увећавање људског знања односно изградњу и јачање друштвених веза; кандидаткиња износи закључак да у ери умреженог друштва и интернет комуникације постоји потреба за унапређењем постојећег стања у високом образовању Србије. Наиме, све више расту захтеви од високог образовања да идентификује друштвене, привредне и технолошке проблеме, потребе и захтеве заједнице, да се путем дигиталних медија повеже са другим актерима и усмери заједничке капацитете за решавање истих (Jacob et al. 2015; Prensky, 2016; Resch, 2018; Luksha et al., 2018; Frondizi et al., 2019; Burkhart-Kriesel, Weigle & Hawkins, 2019).

У складу са наведеним закључцима, кандидаткиња предлаже низ мера за унапређивање постојећег стања, на системском и нивоу политике високог образовања, потом на институционалном и коначно на нивоу истраживачко-наставног процеса, и то како у мотивационом, едукативном и организационом, тако и легислативном смислу.

IV

Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација *Трансмедијска писменост у функцији унапређења високог образовања у Републици Србији* има десет целина према следећем садржају:

1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ

ОКВИР.....**Error! Bookmark not defined.**

1.1. Уводна разматрања ..... **Error! Bookmark not defined.**

1.2. Предмет истраживања ..... **Error! Bookmark not defined.**

1.3. Циљ рада ..... **Error! Bookmark not defined.**

1.4. Методе истраживања ..... **Error! Bookmark not defined.**

1.5. Преглед досадашњих истраживања трансмедијске писмености **Error! Bookmark not defined.**

1.6. Научни допринос ..... **Error! Bookmark not defined.**

1.7. Друштвени допринос ..... **Error! Bookmark not defined.**

2. ТЕОРИЈЕ О ПОСТОЈЕЋИМ ГЕНЕРАЦИЈАМА ..... **Error! Bookmark not defined.**

3. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ТРАНСМЕДИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ .. **Error! Bookmark not defined.**

3.1. Компоненте Трансмедијске писмености по моделу Хенрија Џенкинса **Error! Bookmark not defined.**

3.1.1. Игра ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.2. Симулација ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.3. Перформанс ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.4. Присвајање ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.5. Мултитаскинг ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.6. Дистрибуирано сазнање ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.7. Колективна интелигенција ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.8. Просуђивање ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.9. Трансмедијална навигација ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.10. Умрежавање ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.11. Преговарање ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1.12. Визуализација ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.2. Савремени пројекти и иницијативе трансмедијског образовања у свету и у Републици Србији.....	Error! Bookmark not defined.
4. КУЛТУРА УЧЕЊА И ДЕЛАЊА ДИГИТАЛНЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ	Error! Bookmark not defined.
4.1. Карактеристике учења и делања и трансмедијске компетенције дигиталне генерације	Error! Bookmark not defined.
5. ПОТЕНЦИЈАЛИ УНАПРЕЂИВАЊА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА ПУТЕМ ПРИМЕНЕ НОВИХ МЕДИЈА И ТЕХНОЛОГИЈА	Error! Bookmark not defined.
5.1. Домени примене нових медија и технологија у истраживачко-наставном процесу.....	Error! Bookmark not defined.
5.1.1. Примена веб алата за развој истраживачко-наставног процеса високог образовања.....	Error! Bookmark not defined.
5.1.2. Примена дигиталних игара за развој истраживачко-наставног процеса високог образовања.....	Error! Bookmark not defined.
5.1.3. Примена виртуелих окружења за развој истраживачко-наставног процеса високог образовања.....	Error! Bookmark not defined.
5.1.4. Примена алата за е-образовање за развој истраживачко-наставног процеса високог образовања.....	Error! Bookmark not defined.
5.2. Трансмедијска писменост као предуслов ефективне примене нових медија у високом образовању.....	Error! Bookmark not defined.
6. ПОЈАМ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ И ПАРТИЦИПАТИВНЕ КУЛТУРЕ	Error! Bookmark not defined.
6.1. Облици онлајн партиципације.....	Error! Bookmark not defined.
6.1.1. Онлајн партиципација у решавању стручних проблема	Error! Bookmark not defined.
6.1.2. Онлајн партиципација у култури	Error! Bookmark not defined.
6.1.3. Онлајн партиципација и грађански активизам	Error! Bookmark not defined.
6.2. Дилеме у вези са онлајн партиципацијом.....	Error! Bookmark not defined.
6.3. Однос партиципације и трансмедијске писмености.....	Error! Bookmark not defined.
7. БУДУЋНОСТ УНИВЕРЗИТЕТА У КОНТЕКСТУ ПАРТИЦИПАТИВНЕ КУЛТУРЕ	Error! Bookmark not defined.
7.1. Глобална мрежа универзитета.....	Error! Bookmark not defined.
7.1.1. Размена материјала	Error! Bookmark not defined.
7.1.2. Заједнички развој и иновирање курикулума.....	Error! Bookmark not defined.
7.1.3. Оријентација на потребе окружења	Error! Bookmark not defined.
7.1.4. Сарадња и умрежавање приликом учења.....	Error! Bookmark not defined.
8. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	Error! Bookmark not defined.
8.1. Истраживачка питања.....	Error! Bookmark not defined.
8.2. Процедура истраживања	Error! Bookmark not defined.
8.3. Величина и структура узорка истраживања.....	Error! Bookmark not defined.

8.4. Инструмент истраживања	Error! Bookmark not defined.
8.4.1. Анализа Инструмента онлајн партиципације	Error! Bookmark not defined.
8.4.2. Анализа Инструмента трансмедијске писмености	Error! Bookmark not defined.
8.4.4. Приказ унапређења инструмента за истраживање Трансмедијске писмености	Error! Bookmark not defined.
8.5. Хипотезе истраживања	Error! Bookmark not defined.
8.6. Методи истраживања	Error! Bookmark not defined.
9. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА	Error! Bookmark not defined.
9.1. Израженост и структура трансмедијске писмености	Error! Bookmark not defined.
9.2. Разлике у изражености и структури Трансмедијске писмености између студената и наставника	Error! Bookmark not defined.
9.3. Онлајн партиципација у високом образовању Србије	Error! Bookmark not defined.
9.4. Корелација између Онлајн партиципације и Трансмедијске писмености	Error! Bookmark not defined.
10. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	Error! Bookmark not defined.
10.1. Осврт на концепт савременог високог образовања	Error! Bookmark not defined.
10.2. Дискусија о хипотезама истраживања и препоруке промена високог образовања Србије на основу добијених резултата	Error! Bookmark not defined.
10.2.1. Израженост и структура Трансмедијске писмености.....	Error! Bookmark not defined.
10.2.2. Трансмедијска писменост код студената и наставника ...	Error! Bookmark not defined.
10.2.3. Онлајн партиципација код студената и наставника	Error! Bookmark not defined.
10.2.4. Корелација између Онлајн партиципације и Трансмедијске писмености	Error! Bookmark not defined.
10.2.5. Закључна разматрања о унапређењу инструмента истраживања о Трансмедијској писмености.....	Error! Bookmark not defined.
10.3. Препоруке увођења промена на основу добијених резултата	Error! Bookmark not defined.
10.3.1. Системске мере	Error! Bookmark not defined.
10.3.2. Интерорганизацијске мере	Error! Bookmark not defined.
10.4. Ограничења истраживања	Error! Bookmark not defined.
10.5. Правци даљег истраживања	Error! Bookmark not defined.
ЛИТЕРАТУРА	Error! Bookmark not defined.
7. Прилози	Error! Bookmark not defined.
Прилог 1. Списак факултета-учесница у истраживању	Error! Bookmark not defined.
Прилог 2. Упитник спроведен за потребе овог истраживања (са уведеним интервенцијама у циљу повећања поузданости и валидности).....	Error! Bookmark not defined.
Прилог 3. Предлог унапређења инструмента истраживања Трансмедијске писмености	Error! Bookmark not defined.

Прилог 4. Оригинални инструмент за истраживање Трансмедијске писмености Јоане Литерат пре тестирања ..... **Error! Bookmark not defined.**

Изјава о ауторству ..... Error! Bookmark not defined.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада Error! Bookmark not defined.

Изјава о коришћењу ..... Error! Bookmark not defined.

У првом поглављу дисертације (стр. 1 – 12) презентован је теоријско-методолошки оквир рада. У поглављу је презентован контекст предмета истраживања, формулисан је истраживачки предмет и проблем и указано је на релевантност и оправданост истраживања. Формулисан је циљ рада и образложене су истраживачке методе; дефинисане су основни концепти у раду, дат је преглед досадашњих истраживања, и указано на научне и друштвене доприносе дисертације. Теоријска и истраживачка грађа структурисане су у следећих шест поглавља. Списак коришћене научне литературе и четири прилога приказани су после закључног, десетог поглавља.

У другом поглављу (стр. 12 – 15) кандидаткиња приказује теорије о подели светске популације у складу са употребом дигиталних медија; превасходно се оријентишући на „дигиталне домороце“ и „дигиталне имигранте“ Марка Пренског, али и поделу на бејби бумере, генерацију X, миленијумску генерацију и послемиленијумску генерацију, све у циљу пружања јасне теоријске позадине за поделу група испитаника по улози у образовању (студената и наставника, као и запослених у службама у вези са наставним процесом), која је детерминисана и припадништвом различитих генерација.

У трећем поглављу (стр. 15 – 38) детаљно се осветљава појам трансмедијске писмености и даје кратак развој овог појма од медијске, преко информатичке и дигиталне до трансмедијске писмености. На основу селективног прегледа литературе сачињен је компаративни преглед приступа у дефинисању и концептуализацији овог појма. Тиме се долази до модела трансмедијске писмености Хенрија Џенкинса у чијој су операционализацији обухваћени сви савремени елементи писмености, те оно чини теоријско упориште истраживања које је спроведено у овој дисертацији.

Четврто поглавље (стр. 38 – 49) бави се новом културом учења и делања дигиталне генерације као општег контекста у коме се јавља неопходност развоја трансмедијске писмености у високом образовању. У поглављу је урађена класификација и систематизација новонасталих карактеристика учења и делања дигиталне генерације стечених информалним учењем након чега су ове карактеристике доведене у везу са трансмедијским компетенцијама. Кандидаткиња је указала на могуће стратегије унапређивања сваке карактеристике учења и делања дигиталне генерације у истраживачко-наставном процесу високог образовања.

У петом поглављу (стр. 49 – 71) приказани су, такође у оквиру контекстуализације развоја трансмедијске писмености, домени примене нових медија и технологија за унапређивање истраживачко-наставног процеса високог образовања. За сваки домен обезбеђен је теоријски оквир, примери из праксе као и преглед ефеката примене у високом образовању. Извшена је анализа повезаности трансмедијске писмености и примене нових медија у образовни процес, те је аргументовано како трансмедијска писменост представља предуслов постизања развојних ефеката примене дигиталних медија у високом образовању.

У шестом поглављу (стр. 71 – 91) разматран је појам савремене медијске, онлајн партиципације и појам партиципативне културе. Приказане су и анализирани три основне форме онлајн партиципације. Даље се у поглављу преиспитују дилеме о обиму и врсти партиципације, посебно узимајући у обзир ставове Карпентијеа, Милера и Џенкинса које доводе до даље анализе и разумевања повезаности између трансмедијске писмености и онлајн партиципације. Адресиран је троугао који чини основно полазиште дисертације: међуоднос трансмедијске писмености, високог образовања и онлајн партиципације.

У седмом поглављу (стр. 91 – 96) презентован је потенцијалан развој нових форми структурирања високог образовања у савременим партиципативним токовима. У складу са мноштвом трендова развоја високог образовања, анализе нових достигнућа у области примене нових медија у високом образовању као и технолошких предвиђања, а посматрајући истовремено актуелне правце развоја високог образовања у смеру културе партиципације, приказан је предлог могуће еволуције високог образовања у Глобалну мрежу универзитета.

У осмом поглављу (стр. 12 – 15) представљен је методолошки оквир истраживања спроведеног у дисертацији. Најпре су у складу са циљем рада, формулисана истраживачка питања и хипотезе, а потом презентована је величина и структура узорка и приказан је инструмент и спроведене мере унапређења истог. Извшена је статистичка анализа поузданости и валидности инструмента истраживања. Потом су образложене и истраживачке методе.

У деветом делу (стр. 125 – 144) приказани су сви резултати истраживања спроведеног у дисертацији о трансмедијској писмености и онлајн партиципацији и извршена је њихова обрада, анализа и интерпетација. Приказан је преглед унапређења методологије истраживања трансмедијске писмености. Нове научне информације приказане у овом поглављу представљају значајан допринос ове докторске дисертације.

У десетом, закључном, поглављу (стр. 144 – 162) сумирани су најзначајнији налази истраживања. У складу са наведеним закључцима, кандидаткиња даље предлаже низ мера за унапређивање постојећег стања, дискутује о ограничењима истраживања и предлаже правце даљег истраживања.

Списак коришћене литературе је од 162. до 192. стране, а прилози су дати од 192. до 217. стране.

V

Остварени резултати и научни допринос

У светској а посебно у домаћој литератури нема свеобухватних истраживања која за предмет имају анализу трансмедијске писмености у окружењу високог образовања. Док постоје различите формалне и неформалне иницијативе медијског, трансмедијског односно дигиталног описмењавања у свету, оно у политикам високог образовања многих земаља, па ни у Републици Србији, још не заузима приоритетно место. Са друге стране, све су јачи апели из научних и професионалних кругова за јачање трансмедијске писмености као значајног ресурса за унапређивање положаја високог образовања у савременим, партиципативним, медијско-технолошким токовима.

Поред тога, у академској литератури тек су у повоју истраживања трансмедијске писмености на свеобухватан начин, тако да обједињују не само медијске и технолошке, већ у продукцијске, друштвене и етичке аспекте употребе медија; а њихово смештање у контекст високог образовања и онлајн партиципације су још мање заступљена. Из тог разлога су резултати изражености и структуре трансмедијске писмености у високом образовању Србије веома значајни пре свега у општем смислу: ради тумачења његове прилагођености друштвено-технолошким променама, али и јер се појму трансмедијске писмености придаје нова, образовна димензија.

Резултати трансмедијске писмености високог образовања Србије добијени у овој дисертацији имају преваходно значај у практичном смислу – идентификовање капацитета за његов развој високог путем нових медија и технологија и, на основу тога, дефинисање кључних мера за унапређење постојећег стања. Утврђен ниво медијске партиципације припадника високог образовања Србије као доприноса садржају јавног простора интернета, има посебан друштвени значај, обзиром на растућу улогу које високо образовање добија у медијски обојеном, глобалном друштву.

Идентификовање повезаности онлајн партиципације и трансмедијске писмености доприноси и бољем теоријском разумевању овог међуодноса и потврђују се становишта у литератури о важности које трансмедијско образовање има у савременом друштву и развоју онлајн егалитарног учешћа у медијским, партиципативним процесима. Сазнања да генерацијска подела на „дигиталне домороце“ и „дигиталне имигранте“ постоји и у високом образовању, у коме су обе улоге једнако оријентисане на учење и стицање нових вештина и способности, такође пружа нове увиде и перспективе.

Такође, дисертација нуди класификацију и систематизацију карактеристика учења и делања дигиталне генерације стечених информалним путем и њихове повезаности са трансмедијским компетенцијама, те предлажу стратегије унапређивања сваке од њих у високом образовању, тиме дајући трансмедијској писмености шири значај и контекст.

Значајан допринос постигнут је и унапређењем методологије истраживања трансмедијске писмености, која обједињује све аспекте трансмедијске писмености и даје поуздане и валидне научне информације.

Бавећи се пропулзивним, у академским круговима релативно новим и изузетно значајним проблемом, а истовремено имајући утемељење на теоријској интердисциплинарној основи и бивајући изведена добро постављеном методологијом, ова дисертација даје пионирски увид у капацитет високог образовања Србије за развој путем нових медија и технологија и нуди значајне мере за његово унапређење.

Своје закључке кандидаткиња је повезала са најактуелнијим и најзначајним теоријским сазнањима у датој области и поредила их и поткрепила резултатима доступних, сличних емпиријских истраживања. Интердисциплинаран теоријски оквир, прецизно формулисан предмет и циљ истраживања са добро постављеним истраживачким питањима, адекватно изабрана и богата научна литература указују на студиозно и компетентно планиран и успешно реализован, релевантан и превасходно веома оригиналан и захтеван истраживачки подухват.

VI

Закључак

Комисија констатује да кандидаткиња Јасмина М. Арсенијевић испуњава све суштинске и формалне услове за јавну одбрану докторске дисертације.

Комисија оцењује да је докторска дисертација оригинално и самостално научно дело које на теоријски утемељен начин доприноси разумевању, у домаћој академској литератури недовољно проучаваног феномена трансмедијске писмености у високом образовању. Избором веома релеватне и актуелне теме, свеобухватним, вишеслојним истраживањем које је обухватило релевантне актере, докумета, теорије и истраживања, Јасмина Арсенијевић је допринела академским областима комунологије и медијских студија, посебно усмерених на сагледавање информационо-комуникационих и медијских система.

Вишеструка сложеност предмета проучавања захтевала је од кандидаткиње детаљно проучавање његове структуре, као и истраживање других, такође комплексних феномена

који су разноликим међуодносима обједињени у динамички феномен трансмедијске писмености високог образовања у условима онлајн медијске партиципације. У том смислу, докторска дисертација пружа важан увид у значај трансмедијске писмености у процесу прилагођавања високог образовања друштвено-технолошком развоју посредованим новим медијима и у њему преузимања активне улоге. Истражујући израженост и структуру трансмедијске писмености и ниво онлајн партиципације у високом образовању у Републици Србији, кандидаткиња даје препоруке за унапређење стања и боље уређење система високог образовања у дигиталном, медијском амбијенту. Посматрано у целини, дисертација показује да Јасмина Арсенијевић одлично влада савременом литературом, да поседује аналитички дар и капацитет за истраживања и апстраховање сложених модела и појмова, што је препоручује за даљу академску каријеру. Иницијатива и спремност да се упусти у ово теоријски сложено и емпиријски захтевно истраживање сведочи да је кандидаткиња компетентан истраживач са веома добрим познавањем савремене медијске и комуниколошке проблематике.

Комисија са задовољством предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати докторску дисертацију *Трансмедијска писменост у функцији унапређења високог образовања у Републици Србији* Јасмине М. Арсенијевић, као подобну за јавну одбрану и упуту такав предлог надлежном телу Универзитета у Београду на даљу процедуру.

Проф. др Сњежана Миливојевић,
Факултет политичких наука Универзитета у Београду

Проф. др Синиша Атлагић,
Факултет политичких наука Универзитета у Београду

Проф. др Марија Николић,
Факултет драмских уметности Универзитета уметности у Београду

Београд, 07.07.2020.